

РОЗДІЛ III

ГЛОБАЛЬНІ, РЕГІОНАЛЬНІ Й ЛОКАЛЬНІ ЦИВІЛІЗАЦІЇ ТА ЇХ ЦІННОСТІ: ТЕОРЕТИЧНИЙ І ПРАКТИЧНИЙ ВИМІРИ

УДК 94 : 008(4)

Вітер І. І.

ЄВРОПЕЙСЬКА ЦИВІЛІЗАЦІЯ ЗА УМОВ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ: ПРОБЛЕМИ І ПЕРСПЕКТИВИ

В статті розглянуто поняття європейської цивілізації, проаналізовано її витoki, охарактеризовано її історичний розвиток. Проаналізовано проблеми та перспективи європейської інтеграції за умов глобалізації; обґрунтовано роль Європейського Союзу як фактору цивілізаційної інтеграції Європи; показано еволюцію ціннісних орієнтирів європейської спільноти у програмних документах ЄС.

Ключові слова: європейська цивілізація, європейська інтеграція, Європейський Союз, європейські цінності, глобалізація.

Вітер И. И. Европейская цивилизация в условиях глобализации: проблемы и перспективы. В статье рассмотрено понятие европейской цивилизации, проанализированы ее истоки, охарактеризовано ее историческое развитие. Проанализированы проблемы и перспективы европейской интеграции в условиях глобализации; обоснована роль Европейского Союза как фактора цивилизационной интеграции Европы; показана эволюция ценностных ориентиров европейского сообщества в программных документах ЕС.

Ключевые слова: европейская цивилизация, европейская интеграция, Европейский Союз, европейские ценности, глобализация.

Iryna Viter. European civilization in a globalization: problems and prospects. The article deals with the concept of European civilization, analyzes its origins, describes its historical development. The problems and prospects of European integration under the conditions of globalization are analyzed; the role of the European Union as a factor of civilization integration of Europe is substantiated; the evolution of the value benchmarks of the European community in the EU program documents is shown.

Keywords: European civilization, European integration, European Union, European values, globalization.

Сьогодні, коли Україна прагне стати повноправним членом європейської спільноти та сповідувати європейські демократичні цінності, великої уваги заслуговують наукові дослідження європейського спрямування, аналіз історичного та соціально-економічного розвитку країн Європи, дослідження сучасних проблем і

перспектив розвитку європейської цивілізації за умов глобальних викликів. Тому стаття, присвячена аналізу проблем і перспектив розвитку європейської цивілізації в умовах глобалізації, є актуальною.

Проблеми історичного, політичного, соціально-економічного розвитку Європи та європейської цивілізації, глобалізації та глобального розвитку в різних контекстах досліджують вітчизняні дослідники О. Білорус, І. Бураковський, В. Вергун, А. Гальчинський, В. Геєць, А. Кудряченко, Д. Лук'яненко, А. Поручник, О. Рогач, В. Сіденко, С. Соколенко, В. Чужиков, А. Філіпенко, С. Фомін, О. Шнирков, а також зарубіжні вчені, серед яких – Л. Абалкін, Л. Бальцерович, Е. Вілсон, А. Іноземцев, Г. Колодко, А. Ослунд, Є. Сіскос, Дж. Стігліц, Дж. Сорос, Ю. Шишков, Ю. Яковець та інші. Дослідженням цивілізацій та цивілізаційних, в тому числі – європейських цінностей присвячені роботи вітчизняних дослідників Т. Метельової, Ю. Павленка, Ю. Пахомова, В. Солошенко, О. Шморгуна та інших. В той же час недостатньо висвітлені питання взаємозв'язку та взаємодії глобалізації та європейської цивілізації. Отже мета статті – проаналізувати проблеми й перспективи розвитку європейської цивілізації за умов глобалізації.

Перш ніж досліджувати вплив глобалізації на європейську цивілізацію, необхідно визначитися з визначенням останньої. Як зазначено у Енциклопедії сучасної України, європейська цивілізація – це комплекс рис господарської, політичної та духовної культур, що сформувався на території європейського континенту і поширився у планетарному масштабі, особливо на землях колишньої європейської колонізації в Америці [1]. Тобто, кажучи про європейську цивілізацію, насправді ми маємо на увазі не географічний, а, скоріше, ментально-культурний, ціннісний вимір. Саме спільні цінності дозволяють відносити до однієї цивілізації різні народи або, навіть, народи різних континентів.

Справедливості заради треба визнати, що європейські цінності, європейська культура, створена переважно народами індоєвропейської мовної групи, певною мірою базується на спадщині доіндоєвропейського населення (крито-мікенська культура, етруски та інші), а також зазнала глибокого впливу стародавньої середземноморської цивілізації (Передня Азія, Єгипет). Окрім цього, на європейську культуру, занесену на американський континент під час Великих географічних відкриттів, певний, хай і не такий значний вплив, спричинила культура народів доколумбової Америки.

Проте найбільше значення має спадщина цивілізацій античності, на принципи й норми якої європейська цивілізація спирається досі. Це «полісний генотип» як взірець організації поселень, антропоцентризм, тобто визнання людини в ролі «центра світобудови», демократія, тобто «влада народу», традиції громадянського суспільства, приватна власність (особливо на землю) як основа свободи тощо [2].

Пізніше на формування європейських цінностей значний вплив спричинили: Ренесанс з його змінами, насамперед у системі цінностей; Реформація та протестантизм, що заклали духовні основи європейського капіталізму; раціоналізм, згідно з яким все без винятку піддається кількісному обліку, що сприяє підвищенню рентабельності виробництва; тип сімейної організації – пізній шлюб і нуклеарна родина (коли одружені чоловік і жінка разом зі своїми дітьми живуть окремо від батьків).

Європейська цивілізація відіграла величезну роль в історії людства. Її домінування у світі почалося понад п'ять століть тому через відкриття, завоювання, торгівлю, дипломатію, капіталовкладення й еміграцію. Її лідерство засновувалося не тільки на військовій та економічній силі, бо кожна сфера людської діяльності зазнала її впливів, починаючи від промисловості й фінансів і завершуючи наукою та модою. Європейська цивілізація фактично встановила модель розвитку для решти світу, що врешті-решт привело до його європеїзації [2].

В той же час серед шести континентів Європа є найменшою за площею – 10,5 млн кв. км, тобто лише 7 % земної поверхні, а її населення складає 692 млн. чол, або 9 % населення Землі (дані 2017 р.) [3]. Більше того, не існує окремого європейського континенту – це лише частина континенту Євразія. Отже сила європейської цивілізації не в кількості, її не можна оцінювати з точки зору географії чи демографії. Вона сильна своєю ментальністю, своїми пріоритетами, своєю системою цінностей.

Європейська цивілізація усвідомлювала себе як культурно-історична цілісність упродовж тринадцяти століть саме у протистоянні зі Сходом, насамперед арабо-мусульманським, який прагнув захопити і її землі. Європейська ідентичність стала поняттям, яке розширювалося: від ядра цивілізації, що склалося у трикутнику між Парижем, Римом і Барселоною, – на північ, захід і південь, а потім, подолавши океани, вона стала ментальною основою міжрегіональної західної цивілізації, до якої увійшли спільноти Північної та Південної Америки, Південної Африки, Австралії та Нової Зеландії.

Сьогодні Європа складається із 48 держав, кожна з них зі своєю складною історією. І все ж можна вести мову про неї як про цілісність. Хоча на відміну від усіх інших цивілізацій, вона відрізнялася більшою внутрішньою складністю, неоднорідністю та рухливістю. Як засвідчила історія, різноманітність культур давала імпульс до змагання, яке сприяло контактам і взаємозбагаченню. Проте консолідуючим фактором в усі часи було усвідомлення: «Ми – європейці» [2].

Коли ж виникла європейська цивілізація? Більшість дослідників вважає, що за початкову точку існування європейської цивілізації слід брати час оформлення її територіально-політичного ядра – імперії Карла Великого (742-814 рр.). Імператору частково вдалося здійснити об'єднання на основі германських і романських цінностей, тому його часто називають «батьком Європи».

В своєму історичному розвитку європейська цивілізація переживала різні часи. Від початку її розвиток був повільним і дуже важким. Упродовж тривалого часу вона відставала за рівнем від інших цивілізацій, що існували на той час. Однак, почавши прискорення на межі XV і XVI ст., до XVIII ст. Європа досягла такого рівня, з якого почалося стрімке технічне, економічне, політичне піднесення, що вплинуло на шляхи розвитку усього людства. Остаточо випередивши інших, Європа перетворила переважну більшість інших регіонів на свої колонії або напівколонії. Колоніалізм став справжнім європейським феноменом, постійною сферою прикладання сил феодальної, а потім капіталістичної Європи.

Домінування Європи у світі тривало до 1914 р., після чого наступив перелом. Суперництво європейських держав за гегемонію на власному континенті, прагнення до перерозподілу колоній, зіткнення класів, ідеологій, суспільних систем, які вилилися у дві світові війни і серію революцій, завдали глобальному переважанню європейської цивілізації нищівного удару. Спустошена і знекровлена, втративши свої заморські володіння, Європа вступила у смугу тривалої кризи [2].

В пошуках виходу з кризи та шляхів відновлення лідерства у світі Європа починає вдаватися до інтеграції. Заключивши низку договорів між європейськими країнами щодо співробітництва та координації своєї діяльності, пройшовши різні стадії інтеграції, країни Європи закономірно приходять до утворення Європейського Союзу як втілення європейських прагнень, європейського менталітету та європейських цінностей. Тому вплив глобалізації на європейську цивілізацію ми розглянемо саме на прикладі ЄС.

Одним з найважливіших наслідків глобалізації є різке зростання ролі міжнародних союзів і угруповань в світовій економіці. Їх становлення й розвиток зумовлюють незворотні наслідки як у кожній окремії країні, так і в світовому співтоваристві в цілому. Все це повною мірою відноситься до Європейського Союзу як осередку європейської цивілізації. На сьогодні це – одне з найбільш динамічних та впливових регіональних соціально-економічних угруповань в світі, чий розвиток впливає на глобальну диспозицію сил та на історичні долі багатьох народів. Вступ Євросоюзу на початку XXI ст. у новий етап безпрецедентного поглиблення та розширення інтеграції значно підвищує його роль і місце в глобальній економіці, сприяє поширенню європейських цінностей. Так, якщо у 2000 р. питома вага ЄС в світовому ВВП складала приблизно 12 % (для порівняння: США – 21%, Японія – 8%, Китай – 7%) [4, с. 276], то у 2017 р. вона дорівнювала 22% [5] (США – 24,3%, Японія – 5,9 %, Китай – 14,8%) [6].

Лідерство Європейського Союзу в глобальній економіці визначається як кількісними (питома вага в глобальній економіці), так і якісними (унікальність утворення, нова якість інтеграції) показниками, а також тією особливою роллю, яку ЄС покликаний зіграти у вирішенні більшості глобальних проблем, що постали сьогодні перед людством. Отже, незважаючи на думки євроскептиків й навіть на процес Брекзиту, ЄС не втрачає своєї провідної ролі ані в економічній, ані в політичній, ані в культурній сферах життя людської цивілізації.

В сучасній науковій літературі при прогнозуванні подальших перспектив Євросоюзу переважає *кількісний* підхід до визначення його могутності й глобальної конкурентоспроможності, згідно якого основна увага приділяється усередненим показникам угруповання. На нашу думку, цей підхід не може об'єктивно визначити місце і роль ЄС у світі. Застосування принципово іншого, *якісно-кількісного* підходу до аналізу подальших перспектив розвитку Європейського Союзу, заснованого на зосередженні на сукупній могутності та унікальності цього угруповання, дозволило довести, що розширення у східному напрямі привело до помітного нарощення власного ресурсного потенціалу, формування гегемонії об'єднання на основній частині Європи у політичній сфері, що надало Євросоюзу якісно нової міжнародної ваги, статусу та позицій та фактично перетворило його на супердержаву в економічному та політичному сенсах.

Важливим аспектом розвитку глобальної економіки виступає співвідношення між глобальними і регіональними початками. Регіоналізм і глобалізм можуть бути як взаємодоповнюючими, так і

тенденціями, що протистоять одна одній. Зрозуміло, що інтеграційні угруповання зазнають впливу глобалізації. Але, в той же час вони починають спричиняти *зворотний вплив* на тенденції розвитку глобальної економіки. Так, зростання інтенсивності регіональних, зокрема, європейських, інтеграційних процесів веде, з одного боку, до виникнення великих економічних просторів та отримання відповідного ефекту за рахунок зростання масштабів виробництва, а з іншого – до сегментації світового ринку, до секторизації єдиного світового господарства внаслідок створення відносно замкнених торговельно-економічних блоків та інтеграційних угруповань. Таким чином, інтеграція, будучи передумовою глобалізації, приводить до утворення інтеграційних регіональних об'єднань, які, в свою чергу, вступають у протиріччя із самою глобальною економікою. І в цьому полягає один з парадоксів глобалізації.

Щодо європейського континенту цей наслідок глобалізації виявляється у певному протистоянні ЄС і світової економіки в цілому. Так, інтеграційні процеси в Західній Європі впливають не лише безпосередньо на країни ЄС, а й на інші країни як європейського регіону, так і світу взагалі, причому якісна природа й динаміка інтеграційних процесів у Західній Європі виступають прямими індикаторами щодо перспектив формування відкритих економік країн Центральної та Східної Європи, оскільки містять інформацію щодо можливостей розширення ЄС за їхній рахунок. ЄС вигідно відрізняється від інших провідних господарських центрів сучасного світу за цілою низкою напрямів: тривала історія, загальна для всіх країн і народів європейського континенту; досить самодостатній європейський господарський простір; відносно уніфіковані механізми державного регулювання економіки тощо.

В рамках проведеного дослідження певна увага була приділена аналізу сучасної конкурентної боротьби між Європою та глобальною економікою, яка значною мірою визначається сьогодні співвідношенням ЄС – США. Зазначимо, що ставлення США до євроінтеграційних процесів в Європі з часом змінювалось – від послідовної і безумовної підтримки європейської інтеграції на її початкових етапах до певної конфронтації по мірі того, як ідея Європи, «поверненої до Атлантичного океану», замінювалася ідеєю Європи континентальної. Аналіз трансформації цих відносин дає привід стверджувати, що саме взаємне позиціонування ЄС і США стане одним з головних чинників розвитку глобальної економіки у XXI ст. [7, с. 12].

В результаті аналізу внутрішньоєвропейських процесів зроблено висновок, що в умовах становлення постіндустріальної господарської системи і сучасного суспільства Європа має досить могутній економічний потенціал для подальшого сталого розвитку завдяки таким факторам: унікальності економіко-господарських, соціальних, геополітичних та соціокультурних вимірів потенційного лідерства Європи у XXI ст.; природному внутрішньому попиту на кінцеву продукцію; швидкому набуттю господарськими системами європейських країн рис постіндустріалізму; нарощуванню технологічних досягнень та інноваційному типу розвитку у суспільстві; більш консервативній, ніж у США, структурі виробництва [8, с. 28-29].

Ще один наслідок глобалізації – посилення несталості й непередбачуваності світової економіки – на європейському континенті має своїм втіленням нерівномірність економічного розвитку країн Європи. Відставання окремих країн, які порівняно нещодавно були прийняті до Євросоюзу, а також держав, які стоять «в черзі» на вступ до ЄС, ставить на порядок денний завдання вирівнювання економічного розвитку відповідних країн. Ситуація ускладнюється тим, що навіть всередині Євросоюзу є значні економічні та нормативно-правові розбіжності, причому навіть в такій провідній країні, як Німеччина, межа між багатством та відносно бідністю пролягає по колишньому кордону між Західною та Східною Німеччиною.

Проблеми розвитку Євросоюзу ще більше загострюються за умов глобалізації. Показано, що однією з найбільш важливих проблем на сьогодні виступає *проблема конкурентоспроможності та інноваційного розвитку*, без яких неможливе функціонування сучасних макроекономічних систем. Конкурентоспроможність визначає можливості системи до швидкої адаптації, збереження і зміцнення своїх стратегічних позицій в ринкових умовах, що змінюються. Інноваційний потенціал є однією з умов створення і впровадження нових технологій в різних областях господарської діяльності, що сприяє формуванню важливих складових конкурентних переваг.

В той же час порівняння країн Євросоюзу з провідними державними агентами міжнародних економічних відносин, які не є членами ЄС, зокрема із неєвропейськими країнами, засвідчує потребу в нарощуванні конкурентоспроможності угруповання в цілому. Це пояснюється низкою причин. Так, будуючи соціально-ринкову економіку, європейські країни розвивалися набагато збалансованіше, ніж США, але непомітно для себе перевищили оптимальний рівень соціальної забезпеченості своїх громадян, які стали

втрачати стимули до праці. З іншого боку, перерозподіл значної частки ВВП на соціальні програми призвів до зростання податків і різкого падіння конкурентоспроможності європейської економіки порівняно з американською, не кажучи про китайську. Особливо відстали європейці від американців у науково-технологічному плані. Свою роль відіграє й та обставина, що формування ЄС на засадах консенсусу і багаторівнева система ухвалення рішень призвели до бюрократизації усіх сторін життя європейського суспільства і значно знизили гнучкість системи управління. Це виявилось під час світової фінансово-економічної кризи, яка стала відчутною з осені 2008 р., коли історія підтвердила: із Нового світу – з Америки – приходиться удар, що порушує лад економічного життя у Старому світі – у Європі. Адже криза від початку була зумовлена негараздами, що виявилися в іпотечному кредитуванні США, хоча вона є системною і виявляє багато аспектів різноманітних протиріч і проблем. За складних умов, які по-різному дають про себе знати в різних державах-членах ЄС, сильніші намагаються прийти на допомогу слабшим, оскільки ті можуть зруйнувати загальну конструкцію Європейського дому [2].

Світовий досвід переконливо свідчить, що інтеграційні процеси є одним з найважливіших чинників виживання в умовах конкуренції, зміцнення економічної могутності країн різних континентів. За цих умов країни Євросоюзу намагаються підтримати власний рейтинг міжнародної конкурентоспроможності як шляхом подальшого згуртування, так і шляхом розширення. Як зазначають вчені, нині простежується здійснення унікального експерименту в Європі: заради збереження миру, свободи і поліпшення добробуту своїх громадян держави намагаються подолати вікову спадщину національної ізоляції з метою досягти економічної та політичної інтеграції шляхом добровільного консенсусу, а не за допомогою зброї. Країни і народи Європи в наш час більше заклопотані захистом власної моделі, особливо під тиском американізації. Незважаючи на різні негаразди Європа й досі залишається Heartland – серцевиною усієї міжрегіональної західної цивілізації [2].

Вигоди країн-учасниць Євросоюзу від розширення на Схід пов'язані з *політичними* (підвищення європейської безпеки, збільшення політичного престижу та ваги ЄС на міжнародній арені) та *економічними* факторами, серед яких не останню роль відіграє відкриття нового величезного ринку збуту із менш вибагливим споживачем. Посилення конкуренції на європейському ринку сприятиме підвищенню продуктивності праці, а переміщення підприємств із країн з більш

високими витратами виробництва до регіонів із меншими витратами сприятиме розвитку торгівлі всередині Союзу та зміцненню економіки регіону в цілому [9, с. 78]. Процес розширення ЄС трансформує практично всі сфери його діяльності, але, насамперед, впливає на розподіл внутрішніх ресурсів. Саме тому поряд із прихильниками розширення Союзу (Німеччина, Франція, Італія), є досить сильна опозиція цьому процесу (Іспанія, Португалія, Ірландія). Проте вигоди від розширення ЄС явно перевищуватимуть можливі негативні наслідки.

Однією з найбільш чутливих та потенційно руйнівних для Євросоюзу проблем залишається проблема *диференціації рівня господарського розвитку* в територіальному розрізі країн-членів ЄС – як між країнами-членами, так і у рамках економіки кожної країни. Причому, йдеться не тільки про агреговані показники темпів росту та абсолютні значення ВВП. Сьогодні не можна не помітити значні розходження в економічній і, навіть ширше, – в соціально-економічній поведінці країн-членів ЄС. Найбільші внутрішні диспропорції (відсталі зони, «зони нещастя») характерні для Італії, Великобританії, Франції. Починаючи з 1986 р. масштаб регіональних проблем зростав головним чином завдяки Іспанії і Португалії, які досить болісно пристосовувалися до вимог ЄС через відсталі структури свого господарства, а з останніми хвилями розширення – через нові країни-члени (розрив у рівнях соціально-економічного розвитку Люксембургу та Болгарії – 8,7 разів). За таких умов природним є постійне виникнення незадоволення окремих членів Союзу та суперечностей між ними, що постає перевіркою на міцність самої структури об'єднаної Європи. Не дивно, що у зв'язку з цим є досить неоднозначними прогнози щодо майбутнього Євросоюзу. Виявиться Брекзит окремих випадком чи стане першою ластівкою – покаже час.

Європейський Союз, як будь-яке макрорегіональне інтеграційне об'єднання, має свою стратегічну мету. З поглибленням інтеграційних процесів, виходом на наступний, вищий рівень інтеграції стратегічна мета угруповання зазнає певних змін і уточнень. Сьогодні, в умовах перманентної глобальної кризи, змінюються мотиви євроінтеграції та завдання Євросоюзу, змінюється його стратегічна мета, а отже, – потребують модифікації і його глобальні стратегії. Разом з цим перегляду та переосмислення потребують національні цінності та цілі розвитку. І дійсно, світова економічна криза 2008-2009 рр. завдала значних збитків економікам країн-членів угруповання. Зрозуміло, що за таких умов Євросоюз намагається як мінімум подолати наслідки кризи

й зберегти свої місце і роль в світовій економіці, а як максимум – забезпечити ефективний соціально-економічний розвиток угруповання й на цій основі покращити свої позиції на глобальному конкурентному ринку. За цих умов основними глобальними стратегіями ЄС виступають:

1. Стратегії інтеграції. Попри всі побоювання, роки після найбільшої хвилі розширення ЄС показали, що, в цілому, входження десяти нових держав-членів з вищими темпами економічного росту, більш дешевою робочою силою, потенціалом для отримання інвестицій надало Європейському Союзу нового імпульсу для модернізації: після розширення 2007 р. потенціал угруповання ще більше укріпився. На початок 2017 р. населення ЄС-28 складало 511,8 млн. чол. [10], приблизно 7% населення світу, та майже 22-23% світового ВВП.

2. Стратегії підвищення конкурентоспроможності. Суттєві виклики з боку основних конкурентів ЄС у світовій економіці, реальні проблеми соціально-економічного розвитку наприкінці ХХ – на початку ХХІ ст. зумовили необхідність розробки стратегії їх подолання та підвищення конкурентоспроможності європейської економіки. Серед стратегічних документів ЄС, прийнятих останнім часом, привертають увагу три найбільш важливих документи, які віддзеркалюють намагання Співтовариства здійснити суттєві зміни у внутрішньому соціально-економічному розвитку, а також значно посилити конкурентоспроможність ЄС на світових ринках: Лісабонська стратегія (2000 р.), «Глобальна Європа: конкуруючи у світі» (2006 р.) та Європа-2020 (2010 р.).

3. Стратегії взаємовідносин ЄС з іншими суб'єктами глобальної економіки. Враховуючи проблеми європейської інтеграції і, в першу чергу, проблеми розширення, останнім часом ЄС основну увагу планує приділяти не адміністративному, а *економічному розширенню* Союзу, створивши на його зовнішніх межах своєрідний пояс держав, з якими встановлюється особливий режим бізнесової співпраці («Ширша Європа – сусідство: нові рамки відносин зі східними та південними сусідами» [11], «Синергія Чорного моря», «Східне партнерство» [12]). Різновидом глобальних стратегій ЄС можна вважати поглиблення його співпраці зі США. Причинами такого стратегічного співробітництва виступають як економічні проблеми Союзу, так і можлива (і дуже реальна) втрата США світового лідерства, метою – збереження лідерства в умовах швидкого зростання країн БРІК, об'єктивними передумовами – роль і місце ЄС та США в глобальній економіці та їх величезні внутрішні ринки.

Зазначимо, що в основу всіх цих соціально-економічних стратегій мають бути покладені *світоглядно ціннісні засади*, що потребують певного перегляду та переосмислення, актуалізації та адаптації до глобальних викликів.

Сьогодні Європейський Союз виступає фактором цивілізаційної інтеграції Європи за умов глобалізації, осередком спільної європейської культури й спільних цивілізаційних засад. Основними ціннісними засадами функціонування ЄС, або його принципами, є представницька демократія, ринкова економіка, свобода особистості, дотримання прав людини та принцип верховенства права («спільні надбання» європейських народів), а також розвиток європейської культурної самобутності, базованої на різних системах суспільних цінностей і різних культурах. Європейський Союз сформував ще й нові цінності – унікальну культуру плідних, ефективних взаємовідносин національних і наднаціональних інститутів співтовариства [13, с. 147], інституціональну систему, що не має аналогів в історії і покликання якої – врахування й узгодження в процесі розробки та прийняття рішень інтересів не тільки окремих країн-членів Євросоюзу, а й регіонів, а також відповідних соціальних груп [14].

Еволюцію ціннісних орієнтирів розвитку європейської спільноти можна прослідкувати у програмних документах Союзу – Лісабонській стратегії (головною метою якої було перетворення Союзу у «найконкурентоспроможнішу та наукомістку економіку в світі, здатну до сталого економічного зростання зі створенням великої кількості якісних робочих місць і більш високим ступенем соціальної захищеності»), Програмі економічних і соціальних реформ (яка передбачала до 2010 р. підняти темпи зростання ВВП до 3% на рік і створити більше 6 млн. робочих місць), у програмі «Глобальна Європа: конкуруючи у світі» (2006 р.) (з її наголосом на необхідності прориву у сфері високих технологій, у тому числі на світових ринках), новій стратегії «i2010» – Європейське інформаційне суспільство-2010 (спрямованій на досягнення єдиної конкурентоспроможної європейської економіки, побудованої на інформаційних технологіях, на істотне підвищення європейських інвестицій в інновації, на наукові розробки та на високий рівень доступності інформації), новій десятилітній стратегії «Європа-2020: Стратегія інтелектуального, стійкого й інклюзивного росту» (програма ЄС щодо стимулювання зростання та зайнятості, яка прийшла на зміну попередній Лісабонській стратегії), а також у деталізованих перспективних бюджетах ЄС.

Для подальшого успішного й ефективного розвитку Європейського Союзу, збереження за ним звання світового лідера необхідний ґрунтовний перегляд і переосмислення теорії і практики європейської інтеграції, корегування стратегічних та тактичних цілей, перегляд та оновлення європейських цінностей. Адже той факт, що глобальна криза майже не захопила країни Сходу – принаймні Індію та Китай, які продовжують успішно розвиватися, – свідчить про незрівнянно більший адаптивний потенціал сучасного Сходу відносно Заходу (та виступає аргументом для багатьох авторів на користь неминучості виходу сучасного Китаю у світові економічні лідери [15]) й робить доцільним проведення комплексного компаративного аналізу східних та західних цінностей. Лише за таких умов Євросоюз має перспективу стати світовим цивілізаційним лідером ХХІ століття.

Використані джерела та література:

1. Попович М. В. Європейська цивілізація [Електронний ресурс] // Енциклопедія сучасної України. URL: http://esu.com.ua/search_articles.php?id=17372
2. Орлова Т. В. Всесвітня історія. Історія цивілізацій: навчальний посібник [Електронний ресурс]. (Вища освіта ХХІ століття). К.: Знання, 2012. 446 с. URL: <https://textbook.com.ua/istoriya/1473447807/s-11>
3. Население Европы [Електронний ресурс] // URL: https://ru.wikipedia.org/wiki/Население_Европы
4. Губський Б. В. Інтеграційні фактори розвитку України // Стратегії економічного розвитку в умовах глобалізації: Монографія / За ред. д-ра екон. наук, проф. Д.Г. Лук'яненка. К.: КНЕУ, 2001. 538 с.
5. Экономика Европейского Союза [Електронний ресурс]. URL: https://ru.wikipedia.org/wiki/Экономика_Европейского_союза
6. Мировая экономика в цифрах 2017 г. и прогноз изменений на 2020 и 2030 гг. [Електронний ресурс]. URL: <https://golos.io/ru-yekonomika/@romapush/mirovaya-ekonomika-v-cifrah-2017-g-i-prognoz-izmenenii-na-2020-i-2030-gg>
7. Иноземцев В., Кузнецова Е. Возвращение Европы. Объединенная Европа на пути к лидерству в мировой политике // МЭиМО. 2002. № 4. С.3-14.
8. Кудряченко А. І. Європейські перспективи України в епоху глобалізації // Трибуна. 2003. № 5-6. С. 28-33.
9. Тарасова В. Європейський Союз та Східна Європа: проблема розширення // Соціально-економічні дослідження в перехідний період. Проблеми європейської інтеграції і транскордонної співпраці. Вип. ХХІХ. В 2-х т. / НАН України. Ін-т регіональних досліджень. Редкол.: відповідальний редактор М.І. Долішній. Львів-Луцьк: Ред.-вид. відд. «Вежа» Волин. держ. ун-ту ім. Лесі Українки, 2001. Т.1. С.77-79.
10. Щербакова Е. На начало 2017 года население ЕС-28 насчитывало 512 миллионов человек [Електронний ресурс]. URL: <http://www.demoscope.ru/weekly/2017/0745/barom01.php>

11. Ширша Європа – Сусідство: Нові рамки взаємовідносин із нашими східними та південними сусідами. Послання Єврокомісії 11 березня 2003 р. [Електронний ресурс]. URL: http://www.delukr.ec.europa.eu/data/doc/pr_030311c_ukr.pdf

12. Лукашин Ю. Евросоюз озаботился соседями // Экономические известия. 2008. №154 (917). 3 сентября. С. 8.

13. Кудряченко А. І. Культура взаємодії національних і наднаціональних інститутів в об'єднаній Європі // Сучасні європейські культурно-історичні цінності в контексті викликів глобалізації: моногр. / керівник авторського колективу і науковий редактор доктор історичних наук, професор А.І. Кудряченко, ДУ «Інститут всесвітньої історії НАН України. К.: Фенікс, 2014. С.145-177.

14. Кудряченко А. І. Місце сучасної Європи у цивілізаційних процесах // Сучасна цивілізація: гуманітарний аспект. Збірник наукових праць / Іван Курас (гол. ред.). К.: НАН, Інститут політичних і етнонаціональних досліджень, Журнал «Діалог. Історія, політика, економіка», Видавничий дім «Академперіодика» НАН України, 2004. №5. С.126-138.

15. Шинкар О. Китай: век XXI. Развитие Китая. Его влияние на мировую экономику и геополитическое равновесие. Днепропетровск: Баланс Бизнес Букс, 2005. 208 с.